

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૮૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કવિતા રૂપ વાળુન

વિષય મ ૧૪:૮૪૯:૨૩૧૦-

અર્પણ પત્રિકા.

મહેરબાન ખંડુભાઈ ઈંદ્રજીત દેશાઈ, એન્જ્યુકે-
શનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ; જામનગર સ્ટેટ.

સંવેયા—એકત્રીશા.

શાણા છો સરદાર અનિશં, વિવેકીને વળી વિદ્યાવંત,
કેળવણીની વૃદ્ધિ કરવા, ખચિત ચિત્તમાં રાખી ખંત;
દિલથી પ્યાર અપાર જણાવી, દો છો વિદ્યા કેઈ દાન,
ખંતીલા બહુ ખંડુભાઈ, સન્જનમાં પામ્યા સન્માન. ૧
લઘ સરસ કેળવણી રહ્યો, આનંદી નિરખું આજ,
પ્રતાપ આપ તણો સહુ માની, આશિષ આપે છે સિરતાજ;
વિધ વિધ યત્ન વડે વિદ્યાદઈ, બહુજ બનાવ્યા વિદ્યાવાન,
ખંતીલા બહુ ખંડુભાઈ, સન્જનમાં પામ્યા સન્માન. ૨
પાલીતાણા રાજદુર્ગમાં, રહિને પ્રેમ સંપાદન કીધ,
જઈર વળી જન જાણે છે કે, જામનગર માંહે જશ ૩
બદમ જશાણે પલ્લ આપે, આપ્યું ઈંગ્લિશનું બહુ જ્ઞાન,
ખંતીલા બહુ ખંડુભાઈ, સન્જનમાં પામ્યા સન્માન. ૪
કાગળ રણમાં વિજય કરીને, રાખ્યું સરવે સ્થળમાં નામ,
ઈંદ્રજીત મુત આજ નિદાણું, ઉજળી કિરતી ઠામો ઠામ;
સેવક મોતીચંદ સ્નેહથી, અરપે પુસ્તક ચતુર સુજન,
ખંતીલા બહુ ખંડુભાઈ, સન્જનમાં પામ્યા સન્માન.

પ્રેરતાવના.

હાલમાં તમામ ગૂજરાતી સ્કૂલમાં ચાલતા “ ગૂજરાત દેશના સક્ષિમ ઇતિહાસ ” ને આધારે આ ન્હાનું કવિતા રૂપ પુસ્તક લખી, છપાવી જહાર પાડવામાં આવ્યું છે, વળી તે જાણનાર વિદ્યાર્થીઓને તેમજ જાણવાનાર શિક્ષકોને સરળ ઘર્ષ પડે ને આનંદ આપે એટલા વાસ્તે ઘણી સંભાળથી જાણીતા શબ્દોજ વાપર્યા છે અને જે હકીકત સદરુદ્ધ ઇતિહાસમાં છે, તે સઘળી જનવારે જોડાઈ છે; તોપણ તેની અંદર જે કંઈ દોષ જણાય તેની મુસલમાન જાણેથી કેપકાર સાથે મુદ્રારવામાં આવશે.

આગળના થઇ ગએલા રાજ્ય અને હાલના રાજ્યચેતન માતમાં શો તફાવત છે તે સરખામણી કરવાથી માલુમ પડે તજ જુદી વધે છે, રાજનીતિ વિષે ખબર પડે છે, ગવ ટળે છે, મનને શાન્તિ મળે છે, ધીરજ વધે છે, આનંદ પમાયદે ધણું દિવ થાય છે, મનમાં હિમ્મતનો જુસ્સો આવે છે અહું સંસારિક જ્ઞાન મળે છે, જેથી તમામ સારાસારનું જ્ઞાન થ પેટલે દુનિયામાં કેવી રીતે ચાલવું; તેમજ પરમેશ્વરની બક્તિ જ્ઞાન પણ વધે છે, એ આદિ ઇતિહાસ શીખવાના ઘણા માટેજ બીજી કેળવણીની સાથે ઐતિહાસિક કેળવણીની રજાજે જરૂર પડે છે; આ તમામ બાબત મહેતાજીએ િએથી સમજાવવી; અને જરાબર હકીકત ઇતિહાસમાંથી થી સમજાવ્યા બાદ આ ચોપડીનો ટેકરટ બુક તરીકે થથી અવશ્ય હાયકો મળશે.

વિ. દત્તી

ગુજરાત રૂપ સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસનું કવિતા રૂપ વર્ણન. દોહરો.

આઠી વસ્ત્રા આ દેશમાં, મુળમાં મુળજર લોક,
નામ હું ગુજરાત * આ, જાણે સર્વ હયોક.

લાવણી. સર્વેધાને હાળે.

દુનિયામાં સજ હતું શુભ, જાતવંશો મુજબલું,
એક સમે સૌમનાથતાણી, જતા કરતા માણસ ગ્યું પાણી;
દેશ કરીને તે વેળા ત્યાં, એક બીજીથી જાહુ બાજ્યા,
નાશ થયો નિજ રાજતાણો પણ, લડતાં લેશ નહિ લાભ્યા
ગદ ગાદી વલ્લભીપુર નાચે, પછી થયું પંચાસર રાજ,
આણહિજપુર પાટણમાં રાજ, વડો થયો પછીથી વનરાજ;
છેવટ સામતસીંહ આવડો, દુરગુણી નબળો નિવડ્યો,
મામાને મારી મુળરાજતે, રાજતાણો વારસા થઇ પડ્યો.
સોળંકીની સત્તા જામી, ત્રણસોને બે વર્ષ લગી,
બીમ કરણ સિંહરાજ શુરાને, સત્રુ કાય રાડ્યા ન ડગી*;
સોળંકીમાં છેવટ નબળો, રાય થયો ત્રિભૂરન પાળ,
વાઘેલા વંશી વીરાગદે*, તે વેળા આજે તતકાળ.

* એવું પણ કહે છે કે— દોહરો.

મુજર રઠું બટારકે, રથાધું વલભીરાજ.

એ પેરથી મુજરાત આ, નામ હું છે આ.

૧ ગયું. ૨ ડગાવી. ૩ વિરાગદેવ.

બાધેતાની સત્તા જામી, સાઠ વગ્ગ હુધી શ્રીકાર,
 વિનાશ કાળે વિપરિત બુદ્ધિ, કરણરાયને સુઝીયાર;
 પ્રધાન પોતાના માધવના, નાર પૂટડી જોઇ ધણી,
 કળને કરવા ધારી મૂક્યો, માધવને કચ્છ દેશ બણી.
 માધવને એ ખખર થવાથી, દિલ્લી જઈ ફરિયાદ કરી,
 અલાદિને એથી ખુશ થઇને, લડવા ફેળ મુકી જળસી;
 કરણ લડ્યો કહાદૂરથી પણ, આત્મલુતાં હલાં કીધી,
 છેવટ કરણ તણી રાણીને, ચવનોએ નિજ લાથ લીધો.
 કરણ તણી રાણીને પરણ્યો, એ રીતે દિલ્લી સુલતાન,
 વળી તેમની બેટીને નિજ, પુત્ર સાથ પરણાવી જાણ;
 કરણ ખિયારો રવડી રખડી, મુઝો એજ રીતે નિરધાર,
 અવર તણું ઇચ્છી અંતરથી, જોયું નિજતું નકી વિચાર. ૭

—(૦)—

વલ્લભી રાજની હકીકત.

હાહરા.

ગાવનગરથી હુતરે, થોડા ગાજી દૂર,
 વળા ગામ પાસે હતું, મોટું વલ્લભીપૂર.
 ક્યારે તે સ્થાપન થયું, વળી વશ્યું શી રીત,
 ક્યારે નાશજ પામીયું, નથી જણાયું ખચીત.
 વલ્લભીપુરની ગાદીપર, થયા અઢાર નરેશ,
 તેમાં છેલ્લા પાંચ તે, વખણાયા છે બેશ. ૧૦

-
૧. માધવ અને કેશવ નામે નાગર બ્રાહ્મણ કારભારી હતા.
 ૨. માધવને કચ્છમાં બેઠા બેવા મોકલ્યો તે કેશવનું ખુન કરી
 આને પરણ્યો.

પંચાસર રાજ્યની હકીકત.

હાહુરા.

- પંચાસરમાં ચાવડા, રજપુત કેઈ રાજ,
 પ્રથમ હુવો ગાદીપતી, જયશિખરી મહારાજ. ૧૧
- હસોહનું ઈસ્વીસને, કરવા લાગ્યો રાજ,
 પચા વરસમાં તેમણે, પૂર્ણ વધારી લાજ. ૧૨
- દયાણી નગરી વિષે, દેનોજ દેશનો માંય,
 એ વખતે વખણાયેલો, સુવડ^૧ જૂપતિ જ્યાંય. ૧૩
- જયશીખરની કીરતિ, આગાદીની વાત,
 શંકર દવિએ સુવડની, પાસ કહી સાક્ષાત. ૧૪
- લોભાયું મન સુવડનું, લડવા ધ્યો^૨ તૈયાર,
 મોકલિયો ઝટ મીરને, પણ તે પામ્યો હાર. ૧૫
- સુવડ હામ ભીડી ચડ્યો, પંચાસર પર પડ,
 આવન દિન ઘેરું નગર, દારણુ જામ્યું દંદ. ૧૬
- જયશિખરે સુરપાળને, કહ્યું વચન એ વાર,
 બચવું બહુ મુશ્કેલ છે, રે શાણા સરદાર. ૧૭
- હવે તાહરી બેનને, વનમાં મૂકી આવ,
 તેના ગર્ભ તણો કરે, તે પડેજ બચાવ. ૧૮
- પ્રસવે તેને પુત્ર જો, હોય પ્રજાની મહેર.

૧. આ રાગને સોળ જોધ્યા હતા તેનાં નામ. ૨ થયો.

હાહુરો.

ચંદ, દંદ, ભટ, વેદ, પિર, સિંહ સિંધુ, ગિર, ધિર,
 સામત, બિમત, ધનવી, પટ્ટ, ભીમ, મહારથી મીર.

તો જાણું છું કોમલિન, વાજે નાઈં વેર.	૧૭
જુવડ અને જમશિખરની, બગાડનું પરિણામ,	
આખર આખ્યું તે કહું, તેથી જાણુ તમામ.	૨૦
જોઈયા જમશીખર તણા, ખૂટયા જોણીવાર,	
બડતાં રણમાં તે પડ્યો, છેવટ પામો દાર.	૨૧
મધુ હવે સુજરાત આ, રામ જુવડને હાથ,	
પ્રમાન મૂકી પડેનો સ્વદેશ ઝોડે સાથ.	૨૨

વનરાજ આવડો.

દાહરા.

જયશીખરની રાણીને, પ્રસન્ન્યો વનમાં પૂત,	
હી રીતે મોટો થયો, તેની દઉં સમજૂત.	૨૩
બત્તી મળી કો બીજડી, રક્ષણ કીધું રોજ	
કુંવર સુધ્ધાં રાણીએ, મનથી માની મોજ.	૨૪
વનમાં માસ છ વીતિયા, જરૂર પડ્યો જતિ એક,	
પટરાણી જયશિખરની, વાળને કાંધ વિવેક.	૨૫
કુંવરની રેખા અને, નિરખી રૂપ અનૂપ,	
વનધુ જતિએ એ થશે, લાગ્યશળી મહાજુપ.	૨૬
એમ નિવારી અપાસરે, તેડી ચાલ્યો ખેય,	
રક્ષણ રોજ કરી બહું, હિમ્મત રૂડી દેય.	૨૭
વનમાં કુંવર અવતર્યો, નામ ધર્મ વનરાજ,	
ખાર વરસની વય થતાં, બહાદુર થ્યોર મહારાજ.	૨૮

ગયો.

શિવસુશુરી ૨. ૨૫૦.

(૬)

મામાની પગે રહી, શીખ્યો યુદ્ધ તમામ,
ખારવટામાં બે જણા, જતા ધરી મન દામ.
પણ મામાના મર્જુની, એથ ગઈ જે વાર,
સૌ મિત્રોની સહાયથી, નડી ન બહીક લગાર.

૬૬

૬૭

હરિગીત છંદઃ

ગુજરાતમાં આ અવસરે, બહુ જરૂર ભૂવડ ભૂપતું,
વનરાજને તેથી કરી, સંકટ નડ્યું વનતું ઘણું;
આપેલ મીનળદેવીને, ભુવડે ઉપજ ગુજરાતની,
તે પાસથી બહુ લૂટ મળી, વનરાજને ભૂલિયાતની.

૬૮

૬૯

સવૈયો.

મીનળદેવી તણાં માણસો, લઈ ખગ્ગનો એક સમૈ,
જતાં હતાં ગુજરાત બણીથી, કહું છું તે સાંભળજો તમે;
તેના ઉપર વૂઠી પડીને, વનરાજે લઈ લીધ તમામ,
એ દોલતથી સરસ્વતીતર, અણહિલપુર * વસાવું ગામ, ૬

દોહરો.

શુદ્ધ વૈશાખી પૂનમે, જન્મ * ધર્મ ધીકાર,
સાઠ વર્ષે લગી એમણે, ચલાવિયો અધિકાર.

દોહરો.

અણહિલપુર પાટણ વિષે, વડો ધોરે વનરાજ,
રયોગરાજ એના પછી, બણી હ્યો સૈંમરાજ.

* ઇ. સ. ૭૪૬ માં અણહિલ ભરવાડના નામથી વમાન
૧ વિક્રમ સંવત્ ૭૫૨.

૨ ખીચું નામ વિજયસીંહ એ લાગ્રમાં કદિ હાર.

ભૂવલ ઉર્ક પિયું થયો, વીરસીંહ રાજાનો,

રત્નાદિત રાજા ધણો, સાચો શર શરીર.

૩૫

અજાણીને દેશથી, કાઢી મૂકી દૂર,

પ્રભ સદૈવ સુખી કરી, મનમાં રહી મગર.

૩૬

નાપણો ને દુરજુલો થયો, સામનસીંહ અતૂલ,

મુળરાજે મામા તણું, મારી કાઢયું મૂળ.

૩૭

—(૦*૦)—

સોલંકી વંશ.

● વૈયા એકત્રીશાને ઢાળે.

* મુવડ કરી છડી પેઢીએ, ભુવનાદિત્ય થયો છે મળ્યો,

તેના કુંવર રાજા બીજાને, દ'ડક એ તણુ ઉરમાં આણું;

રાજાતણો મુળરાજા કુંવર તે મામાને હણી એકો પાટ,

વર્ષે પચાવન રાજ કરીને, પાપતણો મન કીધ ઉચાટ. ૩૮

કુવ પોતાના આમુડને, બોલાવીને પછી સોપ્યુ રાજ,

પોતે તિરથ કરવા ધાયો, કરેલા પાપ નિવારણ કાજ;

આમુડ ચિત્તમાં હિત ચાહી, ઉપજ વધારી રાજાતણી.

વહનલાને ગાદી આપી ગ્યો, તિરથ કરવા કાંચી ભણી. ૩૯

ત્યાં મારગમાં માળવદેશ-તણો ભુપતિ આડે આવ્યો,

* કલ્યાણીનો રાજા.

આ મુળરાજા તેજગણ, સારકના અધરિયુ, ને લાટ દેશના

ને લગાઈમાં ગયા. તેમજ કચ્છના લાખાને લગાઈમાં મા-

જમેરના રાજાને વન આપી પાછો વાળ્યો.

વસ્ત્રભને એ આખર થવાથી, વેગે વાર વડી લાગ્યો;
 દૈવ ગતિથી વસ્ત્રભને તન, શિતળાકેરો રોગ થયો,
 એજ પખતમાં છવ જવાથી, આમુડ ઝટપટ પાટણુ ગયો. ૪૦
 તેથી નાનો કુંવર દુર્લભ-સેન હતો જે શિવનો દાસ,
 તેને ગાદીપર બેસાડી, શકલતિથિ ગયો તે ખાસ;
 દુર્લભસેને દીધું ભવિજ, ભીમદેવને આખર રાજ,
 એહ ભીમ આજે વખણાયો, ખાણાવળી નામે મહારજ. ૪૧
 એતી વેળા જીજનીતો સુત્રતાન સવારી લઈ આવ્યો,
 ટકર લિધી બે દિવસ સામે, મહમુદ લેશ નિ દાવ્યો:
 અંતે જંગ મચ્યો જંગરોને, દુર્લભ, ભીમ, લડ્યા ભારી,
 આખર બન્ને હાર્યા તોપણ, ભીમે કેર કર્યો કારી. ૪૨

દોહરા.

છેવટ નાશી છૂટતાં, વરતાવ્યું રમખાણુ,
 હજાર * તણુ વવનો તણો, મારી ઝડયો ધાણુ. ૪૩
 સોમનાથની મૂરતી, મહમુદ તેણી વાર,
 તોડીને ધત લઈ ગયો, ગણતાં નાવે ખાર. ૪૪

કવિત અથવા મનહર.

રચ્ય દેશ મહી કંથકોટ તણા કિલ્લા વિષે.
 ભિતિથીજ ભીમ ભાગી, એ વેળા છુપાયોતો;
 સોમનાથ તણી લૂંટ, લેઈ કંથકોટ બાણી,
 મહમુદ મચ્યોએ, યદ્ય પુઠે ધાયોતો.

(૧૨)

ભીમ ત્યાંથી નાશી ગયો, શત્રુને ન વશ થયો,
હુ મહમુદ, દેશ જતાં અથડાયોતો;
પાણી વિના પોકારીને, મુઝાં માણસો પોતાનાં,
એ વેળાએ કટ્ટથી તે, અનહદ કયો તો. ૪૫

દોહરો

માર પછાડ કરી ગયો, મહમુદ જોખી વાર,
ભીમે આવીને પછી, એલાવિયો અધિકાર. ૪૬

સવૈયા

એક સમે માળવના રાજા, ભોજ લેવાને ગુજરાત,
પોતાનો સરદાર મુક્યો તો, ભીમે ઉર રાખી એ વાત;
સંપ કર્યો કાશીના રાજા, કરણ તણી સાથે નિરધાર.
અઝાઈ કીધી માળવપરને, ભોજ મરણ પામ્યો એવાર. ૪૭
કરણ ધારા નગરી ઉરે, લૂટ્યો ઉજ્જનનો ભંડાર,
ભાગ ન આપ્યો ભીમદેવને, તેથી એમાં થઈ તકરાર;
માળવની ઉપજ તે આપર, ભીમે લેવી એમ હતું.
એક યાજ્ઞએ ઉરમાં સમજી, સમાધાન શુભરીત કયું. ૪૮

હરિગીત છંદ.

ગુજરાતમાંથી જે સમે, ગિજની ગમુદ પાછો ગયો,
મારજી જવાનો એ તણો, અજમેર પતિ રોકી રહ્યો;
વખત વિશળદેવ ભૂગે, ભીમને બોલાવિયો,
યા મદદ કરવા ઘણા, પણ ભીમ ભૂપ ન આવિયો. ૪૯

૨ થયો હતો.

(૧૩)

દોહરા.

સરકર સહ આવ્યો પછી, વિશળદેવ એ વાર,
જોર કરી લડવા જતાં, ભીમે ખાધી હાર. ૧૦
વીસલનગર વસાવજો, જુદા થયું જે કામ,
પ્રધાનથી રૂઢન લેધને, કબુલત લીધી આમ. ૧૧

સવૈયા.

સીધ અને ચંદીના રાજ, કરતા ભીમતણું અપમાન. ૧
તેને તામે દીધા ભીમે, ખેંચી ખાસ પોતાનું પાન;
પચાસ વરસ સુધી કીધું વળી, પરાક્રમી એ રાજ રાજ,
તેના કુંવર ક્ષેમરાજ વળી, કરણ અને જાણો મુગરજ. ૨
ભીમે ઇશ્વર ભક્તિમાં નિજ, ઘડપણ કરો કાળજી,
ક્ષેમરાજને રાજ આપતાં, જણાવો મરજ સાથે જાણ;
તેથી રાજ કરણને સોંપી, જઈ વરણે તીરથમાં રાજ,
ધન્સાદી એ ભીમ ભૂપતિ, સાચવતો રાજ્ય જે જાણ. ૩

દોહરા.

ભીમદેવતા વખતમાં, વણીક વીમગસાહ,
બહુ દેરાં બધાવિને, વરતાવી ગ્યો^૧ વાહ. ૪
આજુપર દેવવાડમાં,^૨ આસસુરપર એમ,
દેરાં શુભ બધાવિયાં, પૂર્ણ પમાડે પ્રેમ.

સવૈયા.

કોળી રાજ્યોને જીતી, કરણે મજબુત રાજ કર્યું,

૧ વિશળદેવ. ૨ પ્રધાન. મારફતે. ૩ પચાસ.

૪. ૬ દેવવાડમાં.

મોઢેરા^૧ પાસે વળી મોઢું, તખાવ બાંધી તમ ધર્યું;
નગરી કરણુવતી વસાવી, એ સ્થળ અમદાવાદ દિસે,
એ આદિ શુભ કામ એમણે, કીધાં બાવીસ વર્ષ વિષે.

૫૬

રાજ કરણ પડ્યો તે વેળા, નાની ઉમ્મરનો સિદ્ધરાજ,
તેથી તેની માતા મીનળ-દેવી કરવા લાગી રાજ;

એક વખત બાળા રાજને, લઇને ફરવા ગઇ ગુજરાત,
અડિ આવ્યો માળવનો રાજ, યશોવરમાએ બાણી વાત.

૫૭

પ્રધાન તેના શાન્તિદાસે, ૨ ધન આપીને કીધ વિદાય,
સિદ્ધરાજને ભણુ થવાથી, વાત ન રચી દીલ જરાય;

તે વેળાએ તખાવ પૂરું, સહસ્રત્રીંગ તણું કરી કામ,
બાર વરસ તે સાથ લડીને, બહાદૂરીનું કીધું કામ.

૫૮

અતિ ધરા નગરી હતી, હૈંદમાંહે આણી હામ,
માળવપતિને કેદ કરીને, આણ્યો અણહિલપુર જે હામ;

સુધરેલી રીતી પરમાણે, રાખી સારી રીતે ધ્યાન,
પ્રેત પણું પોતાનું દિલથી, દરશાવ્યું દઇને સનમાન.

૫૯

દોહરા.

પાલનપુરમાં જનમિયો,^૧ સિદ્ધરાજ જેસંગ,
લાયક વયનો તે થઈ, હત્યો^૨ જંગરા જંગ.

૬૦

સોરઠમાં મહેવડી, ગામ તણો કુંભાર,
હડમત નામે જે હતો, જંગલમાં ફરનાર.

૬૧

૧ ઇણની દક્ષિણે ૨ સામવ બીજને મુંજલ, અતે ઉદાએ
૩ પટ કરતા હતા. ૪ જન્મ્યો. ૫ એવું કહે છે કે, તે-
જ્યા.

જંગલ માહેથી જડી, પુવરી તેને એક,
 ઉછેરી મોટી કરી, આણી ઉર વિવેક.
 કરેલ સગપણુ તેમનું, મિલસાજની સાથ,
 પણ તે રાણકદેવોને, પરણ્યો સોરઠ નાથ.
 તેથી રાખેગારપર, સૈન્ય લઈ એ વાર,
 ગુજ્જાર મહારાજ ચઢ્યો, લડ્યો વરસ તે બાર.
 આને રાખેગારતા, ખૂટ્યા એ બાણેજ,
 જાનાગઢ કિલ્લા મહી, પેડું સૈન્ય રાહેજ.
 જામ્યું જામડું જુલ્હને, માર્યો રાખેગાર.
 વળી દેવીના બાળ એ, માર્યા એણીવાર.
 ક્રોધતણા આવેપમાં, સિંધરાજે એ રીત,
 ઝાલીને આણી પછી, રાણકદેવો ખચીત.
 પુનરજન કરવા કહ્યું, સિંધરાજે નિજસંગ,
 સતી થઈ દેવી પછી, શીળા ન કીધું ભંગ.
 આજે પણ વદચાણુની, પાસે દેરી પેખ,
 રાણકદેવી તામતો, છે જાતા જ્યાં લેખ.

સંકેતો.

શાકંભરી ઉરફે અજમેર, તણા રાજા જે અરજોરાજ,
 તેની પુત્રીને પરણ્યો તો, પ્રથમ મહારાજ સિંધરાજ.

૧ એવું કહે છે કે,—સિંધના રાખાજ રાજાએ કે
 વીને કંઈ વહેમને લીધે જંગલમાં નાંખી દીધી હ
 તથા વિશગળ.

(૧૬)

પણ અણગમતી પછી જણાતાં, મૂકી દીધાં એ અજમેર,
તેથી એને યુદ્ધ થયું ને. અરજીરાજ નમ્યો શુભ પેર. ૭૦

દાહરા

હિસાહી સિંધરાજ નૃપ, કર્યાં સુખી સૌ લોક,
કૂવાં વાવ તળાવને, દેરાં કીધાં અયોક. ૭૧

ધર્મ સંજાધી સર્વને, આપી છૂટ અપાર,
પોતાનાજ પરાક્રમે, વધારિયો વિસ્તાર. ૭૨

સોરઠને કચ્છ જીતિયા, અચળેશ્વર પણ એમ,
અંદાવતોના રાયને, કીધો કળાજે લેમ. ૭૩

આબૂ તેમજ માળવા, સધળે ફરતી આણ,
કોહાપુર દક્ષીણમાં, તે નૃપ ડરતો જાણ. ૭૪

છપ્પય છંદ.

મુગરાજે રાખેલ, જેહું રૂઢમાનં અધૂરો,
સિંધરાજે તેં સધ, સુધારી કીધો પૂરો;
જોગણપયા વર્ષ, રાજ કર્યું વર્ગો તેણે,
આ યુગરાજે નામ, મહોદું કાઢ્યું જેણે;
એનાં એ સિંધરાજને, એકે પુત્ર હતો નહિં,
જોરામાત કામો હતો, ક્ષેમરાજ વંશજ મહી. ૭૫

દાહરા

કુંવર આ ક્ષેપરાજનો, જાણો દેવપ્રસાદ.

પાતળી વિશેષ માહીતા પાચમી ઓપડીનો પાઠ-૪૨

શે,

તનો ત્રિભુવન પાળતે, અંતર આણો યાદ.
 ત્રિભુવનને ત્રણ કુંવરો, કુંવરીઓ એ જાણ,
 મહીપાળ મુખ બોલોને, કિરતીપાળ પ્રમાણ.
 ત્યારપછી ત્રીજો વડો, કુમારપાળ ભુપાળ,
 અણમતો સિંધરાજને, ૧ લાગ્યો જોયો કાળ. ૭૬
 તેને પકડી પાડ્યા, કીચા વત્ત હગ્ગર,
 તેથી કરી પરદેસની, આપદ વેઠી અપાર. ૭૭
 ત્રિભુવનની એ કુંવરી, પ્રેમજદેવી પહેલ,
 બીજી દેવજદેવીને, કાન્નિયર ભૂપ પરજ
 સંવેયા.

કુમારપાળ ખંભાત ગયોતો, ૨ ચોગી વેળે એક સળે,
 કલું હતું હેમાચાર્યે કે, રાજ પારશો નિશ્ચય તમે:
 એવાં શુભ દિવસતનાં વાયક, સુણ્યાં જતી મુખથી જોવાર,
 હિદાયન ૩ પાસેથી ધન લઇ, માગત વાવા ઘરો તૈયાર. ૮૧
 કાળ થયો સિંધરાજ તણો તે, ખગર મળ્યા માળા મેળાર,
 કોડ ધરી કુમારપાળતે, પાટણમાં ચાલ્યો એ વાર;
 મળી સહાય બનેવીની ૪ વળે, સામંતો મંત્રિઓ શર,
 બેસાડ્યો પાટ તે વેળા, પચા વર્ષ થયાં ત્યાં પૂર.

૧ સિંધરાજને હાથ જોઇ એક જણે કહેલ કે, તમારો
 કુમારપાળ ગાદીએ બેસશે, આ વાત સિંધરાજને પસંદ
 થી તેને મારવા ઘણાં કાવતરાં કર્યા. ૨ ગયો હતો
 બયથી) ૩ કુમારપાળનો મિત્ર. ૪ કહાનદેવની પૈ

(૧૮)

દોહરો.

કુમારપાળ શુરે ધણા, સરદારોનાં ગાંડ,
બાંધ કરીને હરાવેલા, સરવે ભૂપ પ્રચંડ.

૮૩

હરિગીત છંદ.

જગોરના નૃપ આતને, જખમી કરી તાણે ક્યો,
માળવ પતાનો જાતથી, જાળને પરજીવ આદ્યો;
કોકણ પાતેપર ભેડ વખત, હલ્લાં કરી કમળે ક્યો,
મર્યા મલીકાર્જુનને, મુખતાર^૭ ત્યાં પાતે ક્યો.

૮૪

દોહરો.

ગીશ વરસ વીતી ગયાં, ભોગવતાં જ્યાં રાજ,
રક્તપીતના રોગથી, મર્ણુ થયું મહારાજ.
પુરણ પ્રતાપી એ હતો, વિધાવાન વિશેષ,
જૈન ધરમને માનતો, કીધાં દેરાં બેશ.
સોમનાથ દેવળ વળી, સમરાગ્યું ધરિ રોહ,
અંથ ધણા સાંઘડ કર્યા, જૈન ધર્મના જોડ.
પુત્ર નહોતો પાછળે, પણ અધવ મહિપાળ,
જાતીપર બેઠો પછી, તેનો તન અજોપાળ.
દેવી શ્રાવક ધર્મનો, દેરાં તોડ્યાં તૂત.
આમરે બટાફિને હણ્યા, જવા જૈનનું મૂળ.
ને સજ કિધે થયાં, વખે હજી જ્યાં ત્રણ,

૮૫

૮૬

૮૭

૮૮

૮૯

ગોકલ્યો હતો. ૭ મુખતાર.

ધમ સડે તેમાં. ૨ હવન મગાવો દીકરો.

(૧૯)

કટાર* કાઢ પેળીએ, મારી કંધુ મળું.

ભુજંગી છંદ.

અજેયાળ રાજ્ય મુઝો જોવારે, હતી લીરમોળા તણી રહાય ત્ય
કિધું નાયકોદેવીએ રાજકાજ, હતો બાળરાજ્ય બોળે મુળરાજ
દોહરા.

એ વેળા અડિ આવિયો, સાકલુદિન મરહાર,

ભોળાભીમે ગોરિને, ખમિત ખવારી હાર. ૯૦

કયો નાયકોદેવીએ, કમોળાર શ્રીકાર,

પછી મરણ પામ્યો તહીં, મુળરાજ એ વાર. ૯૧

એ બાળા રાજ તણો, અમદ રહો એ વણ,

ત્યાર પછી ભોળાભીમે,* રાજ લિધું ધરી હાં.

આ વેળા અજમેરની, ગાદીપર ચોલાણ,

સોમેશ્વર નૃપતી હતો, એ અંતરમાં આણ. ૯૨

એ સોમેશ્વર રાયનો, પૃથુરાજ કુમાર,

નાનાની ગાદીપરે, હતો દિલી હકદાર. ૯૩

કવિત-અથવા મનાહર.

આબુપતિ પરમાર જેતસી રાજવને ત્યાં,

પૃથુરાજનો વિવાહ* કરવામાં આવ્યો તો,

તેમ છતાં માગી કન્યા, ભોળાભીપ ભૂખિયો,

આબુપતિએ ન આપી, સંદેશડો કાઢ્યો તો,

અંતે અજમેર એહ કન્યાને મોકલી દીધી

૩ વિજયદેવ દારપાળે. ૪ બાળ મુળરાજનો કાકો.

૧ ઇચ્છતકુંવરી સાથે.

(૨૦)

આપુપર ભીમ મોટી, સેના સઘ લાવ્યો તેા;
તે વેળાએ આપુપતિ, સાથે જુદા જમ્યું બારી,
અજમેર સુધી પુઠે, ધાધને હરાવ્યો તે. ૯૭

દોહરા.

જુદા થયું અજમેરની, પાસે જોણીવાર,
સોમેશ્વર ચોહાણને, મારી કીધો ઠાર. ૯૮
ભીમ ગયો જય મેળવી, સ્વદેશ એણીવાર,
પૃથુરાજ લશ્કર લઈ, લડવા થ્યોર તૈયાર. ૯૯
વેગ ધિનાનું વાળવા, અવ્યો એ મુજરાત,
જંગ મચ્યો જજરો અને, હાથો મુજર્જર નાથ. ૧૦૦

સંવેચે.

લાલપુદે ને કરી સવારી, પૃથુરાજપર ત્યારપછી,
રજકુત રાજ ગયું દિલ્હીનું, મુમલમાનને હાથ નકી;
હુતપુદિનને દિલ્હીને, અજમેર તણો સૂઓ રાખ્યો,
જાર વળી ફરીને ખવરાવી, કેર બજોજ કરી નાંખ્યો. ૧૦૧

દોહરા.

ત્યારપછી અજમેરથી, હુતપુદિનને દૂર,
કરવા યતન કર્યો સ્ત્રીમે, એ વખતેજ જરૂર. ૧૦૨
ખાન રાજથી મળી, નિત્યો સુખાને સાર,
ધાવવ કીધો એ સમે, બટી ગયું સહુ વાર. ૧૦૩
પણ આવી ત્યાં શાહની, કુમક વળી એવાર,

અણહિલપુર કબજે કર્યું, ભાગ્યે ભીમ સરદાર. ૧

પણ રજપૂતો સર્વનું, જોર હતું ભરપૂર,
ભીમે ફરી ગજરાતને, કબજે કીધે જરૂર.

એ વેળાએ બહુ બહુ, બંડ કરી સરદાર,

માંડળીકાને સામતો, લડીમુઆ હદપાર.

સોલંકી ન્યસીલની, વરતાવી ઝર આગ

અણહિલપુર હસ્તક કર્યું, એજ

પણ પાહું ત્રણ વર્ષમાં

ત્રિભુવનપાળે તે

સવૈયો—

ચડાકેને અવિચારી ભોળો-ભી

ન ત્રણ વેળા હાર્યો તોપણ,

એ ગાદીપર વધૂ વરસ, વનરાજ વચન કર્યું તું^૨ રાજ,

તેથી પણ ત્રણ વર્ષ વધારે, રાજ કરી ગયો^૩ આ મહારાજ. ૧૦૯

વાઘેલા વંશ.

સવૈયા એકત્રીશા.

અરણોરાજ શુરો વાઘેલો, તેનો કુંવર લવણપ્રસાદ,

હતો ભીમભોળાનો મંત્રી, અંતરમાં એ આણો વાદ;

પણ પાછળથી કુસંપ થતાં, લવણપ્રસાદે છૂટ્યા દેશ.

ધંધુકામાં કીધી ગાદી, બતાવિને બહાદૂરી^૧ બેશ.

૨ હતું. ૩ ગયો.

૧ ભીમદેવની સામે બંડ ઉઘાડ્યું હતું.

(૨૨)

તેનો કુંવર વીરધવળ તે, પરાક્રમી પૂરો પ્રખ્યાત,
રાજવિષે કરી દીધ વધારો, છતી બોધા ને ખંભાત;
તે વેળાએ તેજપાળને, જણો વસ્ત્રુપાળ પ્રધાન,
સગકાળનો રણમાં જોઓ, જણાવલા છે ચતુર સુખણ. ૧૧૧
હાહરા.

તતુજ બે, વીરમ, વીશળદેવ
બી. નાવી મળતી ટેવ. ૨ ૧૧૨

૧ વીરમગામ,
બી તેણી કામ. ૧૧૩

શું થયું જેવાર,
દીધ વિચાર.

વસ્ત્રુપાળે ૧૧૪. . . તે દીધ પ્રાણ,
કરી સ્વારી તે પછી, અણહિલપુર પર જાણ. ૧૧૫

કાઠી ત્રિભુવનપાળને, હાથ કરું જુગરાત,
હરાવિને શત્રુ બધા, ખૂન વધારી ખ્યાત. ૧૧૬

સવૈયો.

વીશળદેવે વીસનગરને, વીજપૂર વસાવી ગામ,
બોધનો કિસ્સો બધાબધો, રૈવત રાજ થયું તમામ;

કર્નુદેવ થયો એના પછી, સારંગદેવ કુરુક્ષેત્રે,
ગુમાવી બેઠો અને, એ રાજપુત રાજા હતા. ૧૧૭

હાહરા.

૧ મળતો આમો નહીં.

ધા.

પર ચાર પ્રગણ્ડ,
ક્રોધ સમાપ્તી જાણુ.

૧૨.

માહીતી.

મેસતી વખત સિતક કરવાર શાહુકર

રતા ટીકરી.

ચાપો—વનરાજનો કારભારી.

વનુભા—વનરાજનું બાળપણનું ગુપ્ત નામ.

રાજ—મુળરાજનો પાપ.

લોલાદેવી—રાજની રામ્બી અને સત્તાસીંહની બેન

દેવળદેવી—કુમારપાળની પાંડવ.

રૂપસુંદરી—જ્યોતિષજ્ઞની સણી :

મીનગદેવી—ભુવડની કુંવરી.

હેમાચાર્ય હિંદુ યાગદેવ તે મોઢવણીક

તેનું જ્ઞાન મોમદેવ મુની પાડ્યું હતું.

સ્તુપાળ—તેજપાળ-વીરધવળના મંત્રી પોરવાડવાણીઆ હતા.

દાદેવી—અજેપાળની રાણી અને બાળમુગસજની મા.

